

De norske dialekters stilling indenfor den germanske sprogfamilie.¹

Af Charlotte Gooskens og Wilbert Heeringa

1. Introduktion

Formålet med den undersøgelse, som beskrives i denne artikel, var at få større indsigt i de norske dialekters lingvistiske forhold til de nordiske sprog og de øvrige germanske sprog. Vi har vi målt lingvistiske afstande mellem 47 norske dialekter og 9 Germanske standardsprog. Disse lingvistiske afstande har vi målt ved hjælp af den såkaldte Levenshtein metode (Heeringa 2004), en algoritme hvormed man kan måle fonetiske afstande mellem ordpar. Denne metode har især været brugt til at måle afstande mellem dialekter, men den er også egnet til at måle afstandene mellem genetisk beslægtede sprog.

På grundlag af disse lingvistiske afstandsmålinger klassificerede vi de norske dialekter og de øvrige germanske sprog hierarkisk. Denne klassificering kan give indsigt i de moderne norske dialekters stilling indenfor det germanske sprogområde samt dialekternes indbyrdes forhold. Desuden rangordnede vi alle de norske dialekter efter deres afstand til de germanske sprog. På grundlag af disse ranglister kan man få et indtryk af hvilke dialekter hvert af de germanske sprog ligner mest. Resultaterne kan give indsigt i hvor vigtigt genetisk slægtskab og sprogkontakt er for den lingvistiske afstand mellem sprog.

I afsnit 2. vil vi først gå nærmere ind på traditionelle fremstillinger af de germanske sprogs genetiske inddeling samt den traditionelle inddeling af de norske dialekter. Derefter vil vi komme ind på forholdet mellem de norske dialekter og de germanske sprog. I afsnit 3. beskriver vi det materiale, som vi baserede vores undersøgelse på, og selve undersøgelsesmetoden bliver beskrevet i afsnit 4. Resultaterne præsenteres i afsnit 5., og til sidst drager vi nogle almene konklusioner i afsnit 6.

2. Norske dialekter i et germansk perspektiv

2.1 Klassificeringen af de germanske sprog

Alt efter hvordan man definerer et sprog, består den germanske sprogklasse af ca. 12 forskellige sprog. Disse sprog inddeles traditionelt i tre sprogklasser: østgermansk (gotisk som nu er uddødt), nordgermansk (islandsk, færøsk, norsk, svensk og dansk) og vestgermansk (engelsk, frisisk, hollandsk, tysk og afrikaans og jiddisch). Nogle af disse sprog er så ens, at de kun anses for forskellige sprog på grund af deres stilling som standardiserede sprog indenfor et lands grænser. Dette gælder for de skandinaviske sprog (dansk, norsk og svensk), som er indbyrdes forståelige. Andre sprog består af dialekter, som er så forskellige, at de ikke længere er indbyrdes forståelige, men som alligevel anses som dialekter af det samme sprog på grund af standardiseringen. Nord- og sydtyske dialekter er et eksempel på denne situation.

Man går ud fra at de germanske sprog har deres oprindelse i det sydsandinaviske og det nordtyske område. Goterne migrerede til Balkan allerede før vores tidsregning, mens nordvestgermansk først begynde at blive opdelt i en nordgermansk og en vestgermansk sprogklasse fra omkring det femte århundrede som følge af dialektal variation og udvandringen til England og Jylland.

I løbet af vikingetiden spredtes den nordgermanske sprogfamilie over et stort geografisk område, og dette resulterede til sidst i de fem moderne sprog. Islandsk og (i mindre

¹ Vi vil gerne takke Jørn Alberg for tilladelsen til at bruge det norske dialektmateriale som han har indsamlet (se <http://ling.hf.ntnu.no/nos>) samt hans hjælp med de fonetiske transkriptioner til de øvrige sprogvarieteter i undersøgelsen. Desuden vil vi gerne takke alle informanter samt Peter Kleiweg, som har udviklet det grafiske software, som er brugt til figurerne i denne artikel.

grad) færøsk er de mest konservative af de nordgermanske sprog, og de er først og fremmest baseret på den sydvestnorske sprogform som taltes af kolonisterne. Det danske sprog har fjernet sig mest fra de fælles rødder på grund af den stærke indflydelse sydfra.

Forskellige vestgermanske stammer, som også repræsenterede forskellige dialektgrupper, spredtes over det vestgermanske sprogområde, og dette resulterede i den moderne vestgermanske sprogsituation. Oprindeligt tilhørte frisisk og engelsk den samme sproggen. Det frisiske sprog taltes langs hele kysten fra Jylland til den fransk-belgiske grænse. Nu tales det af 350.000 mennesker i det nordlige Holland samt af et par små befolkningsgrupper i Nordtyskland. Det engelske sprog er resultatet af angelsaksisk immigration fra kysten langs Nordsøen i det femte og sjette århundrede. Det engelske sprog har udviklet sig stærkt væk fra sine oprindelige germanske rødder på grund af kontakt med andre, ikke-germanske sprog, især fransk. Hvad angår de øvrige vestgermanske sprog er det mindre tydeligt hvordan de forskellige sprog er relaterede, og det er f.eks. ikke uproblematisk at placere plattysk og hollandsk i det germanske stamtræ. Disse sprog har fælles rødder men grupperes ofte sammen med højtysk, og dette er sandsynligvis den bedste repræsentation af den moderne sprogsituation, hvor de enkelte dialekter som tales i området i virkeligheden danner et dialektkontinuum. Afrikaans er også et moderne vestgermansk sprog, som er baseret på hollandsk, som det taltes i det syttende århundrede. Sproget har været under stor indflydelse fra engelsk samt afrikanske sprog.

2.2 Klassificeringen af de norske dialekter

Der findes flere forskellige inddelinger af det norske dialektområde (se Skjækkeland 1997, kapitel 5). Det vanligste er at se dialektgeografien i et sproghistorisk perspektiv og derfor fremhæver den traditionelle inddeling det som er historisk relevant, historisk slægtskab. Der er stor enighed om, at der findes en dialektgrænse mellem de vestlandske og de østnorske dialekter. Derimod er der nogen uenighed om de nordnorske dialekters forhold til disse to dialektområder. Nogle traditionelle dialektologer deler Norge i to større områder og regner de nordlige dialekter til den østlige gruppe (Kolsrud 1951, Larsen 1897, Ross 1905). Denne inddeling, som er baseret på meget få kendemærker, findes stadig i nyere litteratur om norske dialekter (Helleland og Papazian 1981, Vigeland 1995). Andre dialektologer peger på at nogle nordnorske kendemærker deles med de østnorske dialekter og andre med dialekterne på vestlandet (Hoff 1967, Elstad 1982, Jahr og Skare 1997).

De større dialektområder kan underfordeles i et antal mindre dialektområder. Skjækkeland (1997) underfordeler f.eks. det østnorske område i tre områder og det vestnorske område i to større områder, nordnorsk og vestlandsk, som hver underfordeles i tre mindre områder.

2.3 Forholdet mellem de norske dialekter og de andre nordiske sprog

Den korte oversigt over den germanske sprogfamilie overfor gjorde det klart at norsk, og især dialekterne som tales i den sydvestlige del af Norge, genetisk set er tættest i familie med færøsk og islandsk. Historiske forhold har dog resulteret i at norsk har fjernet sig fra de to andre vestnordiske sprog og udviklet sig parallelt med dansk og svensk. De moderne skandinaviske sprog ligner hinanden så meget at de er indbyrdes forståelige. På grund af det danske overherredømme i Norge har det danske sprog haft stor indflydelse på norsk og især på dialekterne, som tales i det sydøstlige område omkring Oslo. Det danske sprog selv har dog gennemgået en stærk udvikling inden for det sidste århundrede, og især på udtaleområdet har sproget bevæget sig væk fra sine skandinaviske rødder. Også det svenske sprog har gennem sin dominerende rolle haft stor indflydelse på norsk. Det er vanskeligt at sige, hvilke norske dialekter man kan forvente har størst lighed med det svenske rigssprog. De to lande har naturligvis en lang grænse fælles, men den sproglige kontakt har måske i lige så høj grad

fundet sted over havet til de sydlige dele af landet. Det er spørgsmålet om sprogkontakterne mellem befolkningsgrupperne har efterladt sig spor i sprogene, som kommer frem i vores afstandsmålinger og hvor tydeligt det genetiske slægtskab træder frem.

3. Data

I dette afsnit vil vi først give en kort karakterisering af de sprogvarieteter som vi brugte i vores undersøgelse. Derefter vil vi beskrive, hvordan optagelserne og de fonetiske transskriptioner blev lavet.

3.1 Sprogvarieteter

Eftersom vores undersøgelse tager udgangspunkt i norske dialekter og deres forhold til de germanske sprog, er det vigtigt at de norske dialekter er godt repræsenterede. Det er et stort arbejde at samle dialektmateriale, men vi var i den heldige position at vi kunne bruge eksisterende optagelser af 47 forskellige norske dialekter (se note 1). Derudover bestod vores materiale af 9 germanske (standard)sprog.

De 47 norske dialekter er godt fordelt over hele landet. Der er dialekter fra alle fylker, og desuden repræsenterer dialekterne de traditionelle dialektområder godt. De fleste informanter er unge mennesker, som har boet næsten hele livet på ét sted, og som betragter sig selv som repræsentative dialektbrugere. Det drejer sig altså om moderne norske dialekter, som de tales i dag. Syv af dialekterne er repræsenterede af to (eller 3) forskellige optagelser af den samme informant eller af to forskellige informanter. Dette giver mulighed for at få et indtryk af, hvor meget individuelle kendemærker bidrager til afstandene, samt hvor stor variation der er i et individs sprogbrug. En oversigt over dialekterne findes i Figur 2. Vi vender tilbage til symbolernes betydning senere.

Det var vores mål at inkludere alle germanske standardsprog i vores materiale. På grund af praktiske begrænsninger mangler der dog et par mindre sprog. Der blev lavet optagelser af de følgende ni sprog: islandsk, færøsk, svensk, dansk, engelsk, hollandsk, frisisk, afrikaans og tysk. Så vidt muligt drejede det sig om standardsprog, men det kan ikke udelukkes at nogle af optagelserne har en svag regional farve. Informanterne fra Island, Færøerne og Sverige talte standardsprogene som de tales i hovedstæderne. Den danske informant kom fra Jylland, den tyske fra Kiel, den engelske fra Birmingham og hollænderen havde boet på forskellige steder i Holland. Frisisk repræsenteres af seks forskellige dialekter, eftersom der ikke findes en rigtig standard varietet, og fordi det udgjorde en del af materialet i en undersøgelse af forholdet mellem frisisk og de germanske sprog (Gooskens og Heeringa 2004). I den del af undersøgelsen, hvor standardsprogene sammenlignes, repræsenteres norsk af optagelsen fra Lillehammer.

3.2 Fonetiske transskriptioner

Vores materiale bestod altså af 71 forskellige germanske sprogvarieteter (47 norske dialekter, 6 frisiske dialekter og 8 standardsprog). Alle informanter læste den samme tekst højt, nemlig fablen om 'Nordenvinden og solen'. Denne tekst er ofte blevet brugt til fonetiske undersøgelser, se for eksempel *The International Phonetic Association* (1949 and 1999), hvor den same tekst, oversat til et stort antal sprog, gengives i fonetisk transskription. Vi tog udgangspunkt i den norske version af teksten. Denne tekst består af 91 ord (58 forskellige ord), som vi brugte til at regne Levenshtein afstandene ud (se afsnit 4). Teksten blev oversat ordret, ord for ord, fra norsk til hver af de germanske sprogvarieteter. Dette indebærer at sætningerne ofte var syntaktisk ukorrekte, men eftersom metoden kræver, at man har de same ord i alle sprogvarieteter, var det den bedste måde at sørge for, at alle ord blev indtalt under omstændigheder, som var så ens som muligt.

Alle norske dialekter fandtes allerede i fonetiske transskriptioner, som Jørn Alberg har lavet (se note 1). De fonetiske transskriptioner af de øvrige sprogvarieteter blev lavet af en af

forfatterne eller af Jørn Almborg. I de tilfælde hvor transskriptionerne ikke var lavet af Jørn Almborg, rettede han transskriptionerne. I tilfælde af uenighed eller tvivl blev Jørn Almborgs alternativ som regel brugt. På den måde sørgede vi for, at alle tekster blev transskriberet på en konsistent måde. Dette er vigtigt, når transskriptionerne skal sammenlignes som i vores tilfælde, hvor vi baserer de lingvistiske afstandsmålinger på transskriptionerne.

4. Målinger af afstande mellem varieteterne

De fonetiske transskriptioner danner grundlaget for lingvistiske afstandsmålinger mellem alle dialekter og sprog i materialet. Til dette formål bruger vi den såkaldte Levenshtein metode, som hidtil først og fremmest er blevet brugt til at måle afstande mellem hollandske dialekter (se f.eks. Nerbonne m.fl. 1996, Nerbonne & Heeringa 1997). Fordelen ved denne metode er, at den gør det muligt ved hjælp af computeren at måle afstande mellem forskellige sprogvarianter på en objektiv måde på basis af en kvantitativ analyse. Levenshtein afstanden er omkostningerne ved at ændre en række symboler til en anden række. Basisomkostningerne er tilføjelser, fjernelser og erstatninger. Den simpleste version af metoden er den hvor fonetiske afstande regnes ud på basis af binære forskelle: forskellige sproglyde bidrager til en fonetisk afstand, identiske sproglyde bidrager ikke. I denne version tæller parret [a,p] som forskellige på samme måde som parret [b,p]. Vi brugte en mere følsom metode, som tager højde for, at afstanden mellem parret [a,p] bør regnes for større end afstanden mellem parret [b,p]. Hertil sammenlignede vi spektrogrammer af de enkelte lyde. Desuden bliver der også taget højde for ordenes længde ved at dividere ordenes længde med antallet af fonetiske symboler. Metoden bliver behandlet detaljeret i Heeringa (2004). Her gives et eksempel på hvordan man kan regne Levenshtein afstanden ud mellem det islandske ord for 'blæste' som udtales [blje:s] og det tilsvarende ord på svensk [blo:stə]:

islandsk [blje:s] → svensk [blo:stə]

blje:s	fjern j	1
blε:s	erstat ε:/o:	2
blo:s	tilføj t	1
blo:st	tilføj ə	1
blo:stə		

afstand5

Til vores undersøgelse brugte vi 58 forskellige ord. Hvis et ord forekom flere gange i teksten, brugte vi gennemsnittet over de forskellige udtaler. Når man sammenligner to tekster, får man altså 58 afstande. Afstanden mellem de to sprogvarieteter er gennemsnittet over de 58 afstande. Afstandene udtrykkes i procent. Afstande mellem alle 71 sprogvarieteter blev regnet ud og sat i en afstandsmatrix på 71 gange 71.

5. Resultater

Resultaterne af Levenshtein afstandsmålingerne blev analyseret på to måder. Først udførte vi en hierarkisk clusteranalyse på basis af afstandsmatrixen. Målet med clusteranalysen var at gruppere de 71 sprogvarieteter i hovedgrupper og subgrupper. Resultatet af en clusteranalyse er et hierarkisk struktureret træ, et dendrogram². Først viser vi, hvordan vi brugte Levenshtein metoden til at inddele de germanske sprog i grupper, og derefter præsenterer vi inddelingen af de 47 norske dialekter.

² Der findes forskellige clusteranalyser. Vi brugte den såkaldte UPGMA metode (*Unweighted Pair Group Method using Arithmetic averages*), se Sokal og Rohlf (1962).

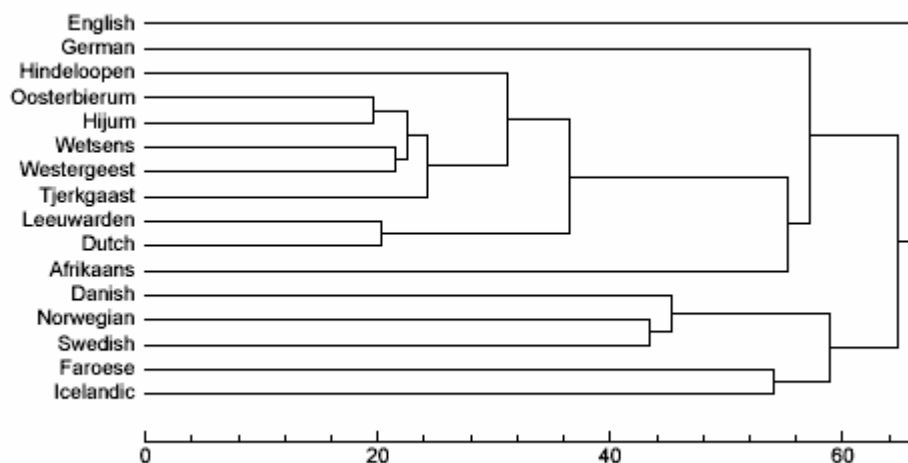
Derefter rangordnede vi alle standardsprogene i forhold til hinanden (se Sektion 5.2). Til dette formål præsenterer vi gennemsnittet samt spredningen over alle norske dialekter, eftersom der ikke findes en standard norsk sprogvarietet. Også det frisiske sprog repræsenteres af seks dialekter. Rangordningen kan bruges til at se på afstandene mellem de germanske sprog. Desuden så vi på, hvilke af de norske dialekter ligner hvert af de nordiske sprog mest.

5.1 Klassifikationen af sprogvarietetene

5.1.1 De germanske sprog

I Figur 1, præsenteres resultatet af clusteranalysen, som er lavet på basis af Levenshtein afstandsmålingerne mellem de germanske sprog i vores materiale. Når vi ser på grupperingerne i Figur 1, kan vi konstatere at vores inddeling til en vis grad stemmer overens med den traditionelle klassificering af de germanske sprog. Det engelske sprog har dog udviklet sig så langt væk fra de fælles rødder at det danner sin egen gruppe. Resten af sprogene deles i en vestgermansk og en nordgermansk gruppe. Indenfor den nordgermanske gruppe kan man skelne en skandinavisk gruppe (dansk, svensk og de norske dialekter) og en ønordisk gruppe (islandsk og færøsk). Som omtalt ovenfor er dette hvad man kan forvente eftersom det norske sprog har fjernet sig fra de konservative ønordiske sprog på grund af den intensive kontakt med de andre skandinaviske sprog.

Hvad angår den nordgermanske gruppe kan vi se at hollandsk danner en undergruppe sammen med de frisiske dialekter. Afrikaans som genetisk er meget tættere i familie med hollandsk end frisiske grupperes først på et højere niveau. De to sprog har tydeligvis mistet en stor del af deres fælles kendemærker. Tysk grupperes også sammen med disse vestgermanske sprog.

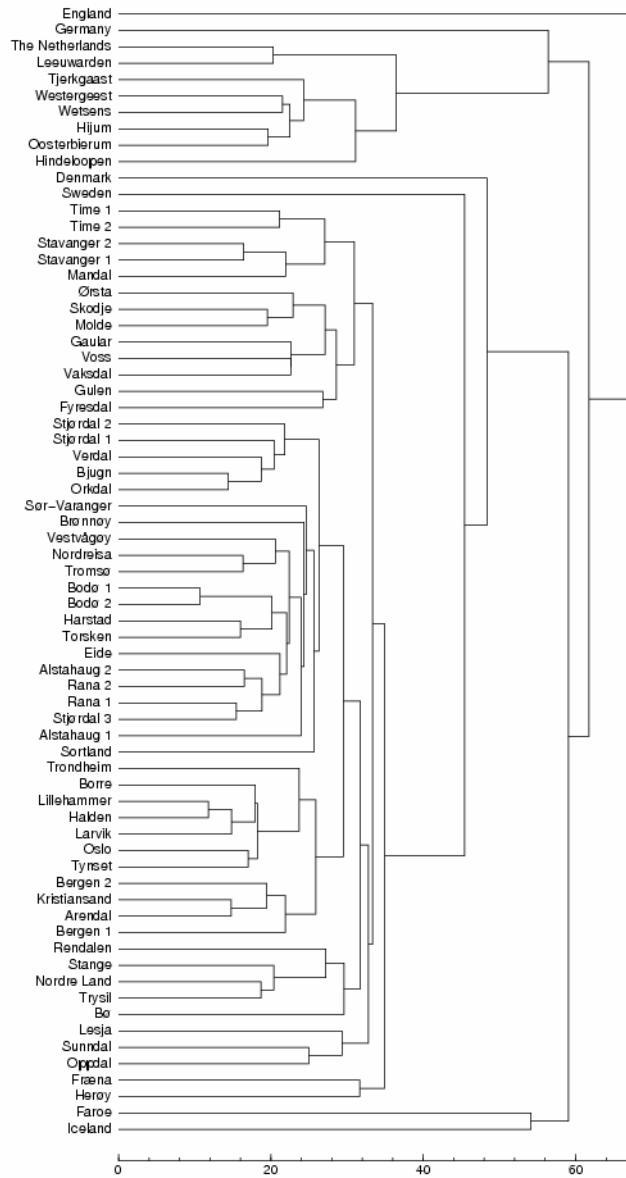
Figur 1. Dendrogram som viser hvordan de Germanske sprog i undersøgelsen grupperes. Skalaen viser Levenshtein afstandene i procentdel.

5.1.2 De norske dialekter

Alle norske dialekter danner én subgruppe som så igen danner en subgruppe med dansk og svensk. Alle norske dialekter ville med andre ord befinde sig på samme sted som norsk i Figur 1. Det gælder altså for alle dialekter, at de har fjernet sig så meget fra islandsk og færøsk, at de ikke længere tilhører samme undergruppe, selvom de er genetisk tæt beslægtede med disse to sprog.

I figur 2 ser vi resultatet af en clusteranalyse af de 47 norske dialekter i vores undersøgelse. Der kan skelnes mellem syv hovedgrupper.³ I Figur 3 repræsenteres hver af de syv dialektgrupper af et symbol. Hvis man vil lave dialektkort over et helt sprogområde ved hjælp af Levenshteinmetoden har man brug for mange flere dialekter. Heeringa (2004) brugte f.eks. 360 dialekter til sin klassificering af det hollandske sprogområde. Dog ser vi, at grupperingen i Figur 3 i store linjer korresponderer med den traditionelle inddeling. Herøy og Fræna er temmelig afvigende dialekter og danner derfor en egen gruppe, men hvis man ser på de lingvistiske afstande, ligger Fræna tættest på Eide og Herøy tættest på Ørsta. Hvis man ser bort fra disse to dialekter, findes den største dialektgrænse groft set mellem vestlandske dialekter på den ene side og øst- og nordnorske dialekter på den anden side. De trønderske dialekter (undtagen Trondheim), samt den nordvestlandske dialekt som tales i Eide grupperes sammen med de nordnorske dialekter, hvor de i den traditionelle inddeling grupperes med de østnorske dialekter. Dialekterne omkring Oslo danner ligesom hos Skjeggeland en gruppe sammen med nogle byer længere nordpå, nemlig Trondheim, Lillehammer og Tynset. Tre byer langs kysten, Bergen, Arendal og Kristiansand også med til denne gruppe, mens de hos Skjeggeland regnes til de vestlandske gruppe. Måske kan den gruppering som vi har fundet forklares med den forholdsvis lette og frekvente kontakt, som der har været mellem disse steder i løbet af historien. Alle de nævnte steder ligger langs de ældste og vigtigste færdselsårer i Norge. Hurtigruten bragte dialekterne i Bergen og Oslo i kontakt med hinanden, og ligesom Oslo var Bergen gennem længere tid under stor indflydelse fra det danske sprog. De første veje og det første jernbanespor blev anlagt nord-sydlig retning mellem Trondheim og Oslo og har bragt befolkningen på strækningen i kontakt med hinanden. De øvrige dialekter i øst er mindre byer, som har været mere isolerede indtil sent i historien og derfor sandsynligvis har bevaret deres lokale træk bedre. Dette gælder især Lesja, Sunndal og Oppdal, som danner deres egen gruppe.

³ Bemærk at i de tilfælde hvor en dialekt repræsenteres af to eller flere optagelser findes disse altid i den samme undergruppe, hvilket kan ses som et tegn på at Levenshtein metoden er pålidelig. Metoden er også blevet valideret ved hjælp af perceptive data, se Gooskens og Heeringa (under publicering).

Figur 2. Dendrogram som viser grupperingen af de 47 norske dialekter i undersøgelsen.

Figur 3. Kort over Norge med de 47 dialekter, som blev brugt i undersøgelsen. Symbolerne henviser til de forskellige dialektgrupper, som opstod ved clusteranalysen, se Figur 2.

Tabel 1a. Levenshtein-afstande i procent mellem de nordgermanske sprog og hver af de andre ni sprog i undersøgelsen. Se nærmere forklaring i teksten.

norsk	svensk	dansk	islandsk	færøsk
(11,8 - 48,1)	norsk 43,4 (39,7 - 53,7)	norsk 43,8 (42,1 - 55,3)	færøsk 54,1	svensk 53,6
svensk 43,4		svensk 47,0	svensk 58,7	islandsk 54,1
dansk 43,8	dansk 47,0	færøsk 58,5	norsk 62,6	norsk 57,2
færøsk 57,2	færøsk 53,6	islandsk 62,7	(58,7 - 64,6)	(51,1 - 60,2)
frisisk 60,9	islandsk 58,7	frisisk 63,3	dansk 62,7	dansk 58,5
hollandsk 61,4	frisisk 60,7	hollandsk 63,4	tysk 68,5	hollandsk 66,1
islandsk 62,6	hollandsk 60,9	tysk 63,5	engelsk 69,1	engelsk 67,1
tysk 64,0	tysk 61,0	engelsk 66,7	hollandsk 69,2	tysk 67,1
afrikaans 64,8	islandsk 64,9	afrikaans 69,6	frisisk 70,0	afrikaans 67,2
engelsk 68,6	afrikaans 66,4		afrikaans 70,9	frisisk 67,5

Tabel 1b. Levenshtein-afstande i procent mellem de vestgermanske sprog og hver af de andre ni sprog i undersøgelsen. Se nærmere forklaring i teksten.

frisisk	afrikaans	hollandsk	engelsk	tysk
hollandsk 38,7	hollandsk 52,8	frisisk 38,7	hollandsk 64,7	hollandsk 53,3
afrikaans 56,0	frisisk 56,0	afrikaans 52,8	svensk 64,9	frisisk 57,3
tysk 57,3	tysk 64,1	tysk 53,3	frisisk 65,3	svensk 61,0
svensk 60,7	norsk 64,8	svensk 60,9	dansk 66,7	dansk 63,5
norsk 60,9	(62,1 - 69,0)	norsk 61,4	færøsk 67,1	norsk 64,0
(56,1 - 66,3)	svensk 66,4	(58,6 - 64,3)	tysk 68,1	(61,4 - 66,6)
dansk 63,3	færøsk 67,2	dansk 63,4	afrikaans 68,6	afrikaans 64,1
engelsk 65,3	engelsk 68,6	engelsk 64,7	norsk 68,6	færøsk 67,1
færøsk 67,7	dansk 69,6	færøsk 66,1	(65,6 - 69,9)	engelsk 68,1
islandsk 70,0	islandsk 70,9	islandsk 69,2	islandsk 69,1	islandsk 68,5

5.2. Lingvistiske afstande mellem de germanske sprog og de norske dialekter

5.2.1. Afstande mellem de germanske sprog

I Tabel 1a og 1b vises Levenshtein afstandene fra hvert af ti de germanske sprog til de andre germanske sprog. Norsk repræsenteres som gennemsnittet over alle norske dialekter, eftersom der ikke er plads til at præsentere afstandene til alle dialekterne. For at bøde på dette angives under den gennemsnitlige afstand til norsk afstanden fra den dialekt der ligner mest og til den dialekt der ligner mindst. I kolonnen under norsk nævnes desuden afstanden mellem de to norske dialekter som ligner hinanden mindst (11,8 %) og afstanden mellem de to mest forskellige dialekter (48,1).

Indenfor den nordgermanske gruppe er afstanden mellem Islandsk og Færøsk størst (54,1 %). Den mindste afstand findes mellem norsk og svensk (45,4 %). Afstanden mellem norsk og dansk er lidt større (48,4 %) end mellem dansk og svensk (47 %). Ud fra hvad vi ved om, hvor godt nordmænd, svenskere og danskere er i stand til at forstå hinandens sprog (se f.eks. Maurud 1976 og Bø 1978), ville man forvente at afstanden mellem dansk og svensk var større eller at afstandene mellem norsk og svensk og mellem norsk og dansk var mindre. Som regel har danskere og svenskere nemlig sværest ved at forstå hinanden, mens den svensk-norske sprogforståelse forløber mindre problemfrit. Dette kan formodentlig forklares ved at norsk er repræsenteret ved gennemsnittet over alle norske dialekter, mens danskere og svenskere sandsynligvis oftest bliver konfronteret med sproget som det tales i området omkring Oslo. Den lingvistiske afstand til dialekten som tales i Oslo er da også mindre,

nemlig 42,1 % til dansk og 41,2 % til svensk⁴. På den anden side er der også norske dialekter som er næsten lige så forskellige fra svensk og dansk som færøsk, som de fleste danskere og svenskere ikke er i stand til at forstå. Det skal også bemærkes, at nogle norske dialekter er ligeså forskellige som de tre skandinaviske sprog indbyrdes. Den største afstand i vores materiale findes mellem Oppdal og stavanger (48,1 %). Det er altså ganske vigtigt, hvilken dialekt man har med at gøre, når det drejer sig om interskandinavisk sprogforståelse.

Både islandsk og færøsk er så forskellige fra de øvrige nordiske sprog at sprogene ikke er indbyrdes forståelige. De store afstande bekræftes af tallene i Tabel 1. Torp (1998: 58) kalder færøsk for det centralnordiske sprog, og i Tabel 1 ser vi også at afstanden til svensk og til islandsk er cirka lige stor (53,6 % for svensk og 54,1 % for islandsk). Afstandene til norsk og dansk er lidt større (56,1 % og 58,5 %). Afstanden til den norske dialekt som ligner færøsk mest (Gulen) er dog noget mindre (51,7 %), se afsnit 5.2.2.

Afstanden mellem islandsk og alle de nordiske sprog er stor, faktisk er afstanden til dansk næsten ligeså stor som til de vestgermanske sprog. Dette kan forklares med det islandske sprogs konservatisme og sandsynligvis også med sprogets puristiske art, som gør at der på alle lingvistiske niveauer er betydelige forskelle mellem islandsk og de øvrige germanske sprog.

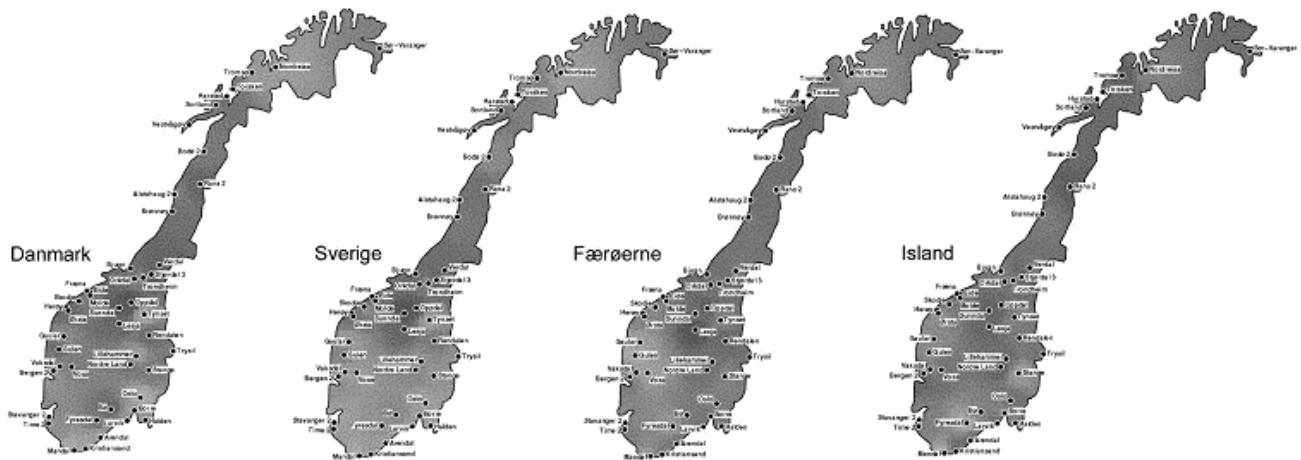
Det er også interessant at se på afstandene mellem de vestgermanske sprog indbyrdes. Engelsk er det sprog som ligner de skandinaviske sprog mindst, og indenfor den vestgermanske sproggruppe er det også det mest afvigende sprog. Det engelske sprog har tydeligvis bevæget sig langt væk fra sine oprindelige rødder på grund af kontakter med andre ikke-germanske sprog, først og fremmest fransk. Oprindeligt hørte det til den samme sproggruppe som frisisk, og den sprogvarietet, som ligger nærmest engelsk, er også den arkaiske frisiske dialekt som tales i Hindeloopen ved den frisiske kyst. Det frisiske sprog har været under stor indflydelse fra hollandsk, og moderne frisisk ligner da også hollandsk mest. Faktisk er afstanden mellem frisisk og hollandsk endda en smule mindre end afstanden mellem de skandinaviske sprog. Som skandinav kan man så undre sig over, hvorfor det lykkes skandinaverne at kommunikere indbyrdes på deres eget sprog (såkaldt semikommunikation, Haugen 1966), mens det ville være næsten utænkeligt, at en hollænder og en friser ville forsøge at tale med hinanden på deres egne sprog. Sandsynligvis er her snarere tale om en holdningsbarriere end en sprogbarriere. Skandinaver er vokset op med troen på, at det er muligt at tale med mennesker fra nabolandene på deres eget sprog. Det samme gælder ikke for hollændere og friser, og når man ikke har en tro på og et ønske om at forstå hinanden, er der heller ikke så stor chance for at det lykkes. Det ville være interessant at undersøge den hollandsk-frisiske sprogforståelse nærmere med sprogtester, som ligner dem der har været brugt til at undersøge semikommunikation i Skandinavien.

5.2.2 Afstande mellem de norske dialekter og de germanske sprog

I Figur 4 præsenterer vi de lingvistiske afstande mellem de norske dialekter og de nordiske sprog på en sådan måde, at det er muligt, at danne sig et indtryk af hvilke norske dialekter der ligner hver af de nordiske sprog mest. De lingvistiske afstande bliver gengivet på en skala fra hvid til sort. Jo mørkere farven i et område er, jo større er den lingvistiske afstand. Det er ikke muligt at sammenligne kortene direkte, fordi den hvide farve på hvert kort repræsenterer den dialekt, som har den korteste lingvistiske afstand til det pågældende sprog, mens sort repræsenterer den største lingvistiske afstand. Vi har valgt kun at behandle afstandene til de øvrige nordiske sprog, eftersom afstandene til de andre vestgermanske sprog er så stor at der kun i begrænset omfang viser sig et tydeligt mønster. Det er kun muligt at danne sig et alment

⁴ I litteratur om interskandinavisk sprogforståelse nævnes udover lingvistisk afstand også to andre faktorer som kan have indflydelse på sprogforståelsen, nemlig holdning til nabosproget samt erfaring med sproget (se f.eks. Börestam 1994, kapitel 2).

indtryk af afstandene til de forskellige dialektområder, eftersom der er for få dialekter til at give et fuldstændigt indtryk af situationen. Således er der større områder især i nord- og midtnorge som ikke er repræsenterede af en dialekt. Disse områder får gråtone efter de dialekter der ligger nærmest, selvom det ikke er sikkert at dette reflekterer virkeligheden

Figur 4. Levenshtein afstande mellem de nordiske sprog og 47 norske dialekter. Jo mørkere et område er jo større er den lingvistiske afstand til sproget. For hvert land er den mindste afstand sat til helt hvid og den største afstand til helt sort. Dette betyder, at de forskellige gråtoner ikke kan sammenlignes landene imellem.

Når vi ser på kortene i Figur 4, kan vi konstatere, at de dialekter som tales i indlandet i midtnorge har den største afstand til alle nordiske sprog. Det virker logisk at disse dialekter, som har været temmelig isolerede og haft sparsom kontakt med omverdenen, har den største lingvistiske afstand. Størstedelen af Nordnorge er også mørkt farvet. En undtagelse er Nordreisa som er lyst farvet. Gennem historien har der været en del kontakt mellem Nordnorge og områderne sydpå og også Nordnorge var påvirket af daniseringsprocessen. Desuden er der sket en del dialektudjævning i Nordnorge og bokmål har været oplæringssprog o skolen (se Jahr og Skare 1996). Alle disse faktorer har sandsynligvis været medvirkende til at de nordnorske dialekter ligner de sydnorske dialekter mere end man skulle forvente ud fra den geografiske afstand. Det danske sprog har den største lighed med de dialekter, som er markeret med trekanter i Figur 1, nemlig de dialekter som har haft størst kontakt med omverden på grund af hovedfærdselsåreerne langs kysten og i nord-sydlig retning fra Trondheim til Oslo. Det samme gælder sandsynligvis for forholdet til svensk. Også med dette sprog har der været intensiv kontakt via de samme ruter, men det lyse område dækker hele det sydlige Norge. Måske kan det forklares ved, at indflydelsen fra svensk også er kommet via den fælles grænse, samt at det svenske og det norske sprog i højere grad end det danske har bevaret fælles kendemærker end det danske sprog, som jo som bekendt har udviklet sig meget indenfor de sidste hundrede år.

Man ser tydeligt, at det færøske sprog har den største lighed med de dialekter, som tales i den østlige del af landet. Det er også her de fleste mennesker kom fra da Færøerne blev koloniseret i vikingetiden, og kontakterne med Norge i tiden efter gik først og fremmest via den østlige del af landet. Hvad angår Island, er situationen mindre tydelig. Der er et lyst område mod øst, men også mod syd og øst. Måske er de to sprog vokset så langt fra hinanden, at det ikke længere er muligt danne sig et tydeligt indtryk.

6. Konklusion

Vi har vist hvordan man kan bruge Levenshtein metoden til at klassificere norske dialekter og germanske sprog og til at rangordne de forskellige sprogvarieteter i forhold til hinanden. Resultaterne giver indsigt i genetisk slægtskab rolle i forhold til den rolle som sprogkontakt spiller for forholdet mellem sprog og dialekter. Undersøgelsen er baseret på et forholdsvis lille antal varieteter. I øjeblikket er vi ved at samle mere materiale fra hele det germanske sprogområde. Dette vil give os mere indsigt i de germanske sprogs indbyrdes forhold og kan for eksempel give nyttig information om den rolle som lingvistiske afstande spiller i den indbyrdes forståelse mellem nært beslægtede sprog. Det er også vores ambition at samle materiale fra et langt større antal norske dialekter og eventuelt udvide dette materiale til at dække hele det skandinaviske sprogområde. På den måde vil vi være i stand til at fremstille et dialektkort over Skandinavien som er baseret på objektive kriterier eftersom metoden gør os i stand til at basere inddelingen på hele sprogvarieteter i stedet for et begrænset antal kendemærker.

Litteratur

- Bø, I. (1978). *Ungdom og naboland*. Stavanger: Rogalandsforskning (rapport 4).
- Börestam Uhlmann, U. (1994). Skandinaver samtaler. språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, normän och svenskar. Uppsala: Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet.
- Elstad, K. (1982). Nordnorske dialektar. I: T. Bull og K. Jetne (red.). *Nordnorsk. Språkvarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Norske samlaget.
- Gooskens, Charlotte og Wilbert Heeringa (2004). The Position of Frisian in the Germanic Language Area. I: Dicky Gilbers, Maartje Schreuder and Nienke Knevel (red.). *On the boundaries of phonology and phonetics*, 61.87. Groningen: University of Groningen.
- Gooskens, Charlotte og Wilbert Heeringa (under publicering). Perceptive evaluation of Levenshtein dialect distance measurements using Norwegian dialect data. *Language variation and Change*.
- Haugen, E. (1966). Semicommunication: The Language Gap in Scandinavia. I: *Sociological Inquiry*, 36.
- Heeringa, W. (2004). *Measuring Dialect Pronunciation Differences using Levenshtein Distance*. Groningen: University of Groningen.
- Helleland, Botolv & Papazian, Eric. (1981). *Norsk talemaal*. Oslo: NRK skole radio.
- Hoff, I. (1967). Short Survey of the Dialects of Norway. I: *Lapps and Norsemen in olden times*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jahr, E.H. og O. Skare (1996). Nordnorske dialektar. Oslo: Novus.
- Kolsrud, Sigurd. (1951). Nynorsken i sine målføre. Oslo.
- Larsen, Amund B. (1897). *Oversigt over de norske bygdemål*. Kristiania: Aschehoug.
- Maurud, Ø. (1976). *Nabospråksforståelse i Skandinavia: en undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige*. Stockholm: Skandinaviska rådet.
- Nerbonne, J., Heeringa, W., Van den Hout, E., Van der Kooi, P., Otten, S., Van de Vis, W., (1996). Phonetic Distance between Dutch dialects. I: Durieux, G., Daelemans, W. & Gillis, S. (red.), *CLIN VI, Papers from the sixth CLIN meeting*, pages 185-202, Antwerpen. University of Antwerp, Center for Dutch Language and Speech.
- Nerbonne, J. & Heeringa, W. (1997). Measuring dialect distances phonetically. I: Coleman, J. (red.), *Workshop on Computational Phonology*, Madrid.
- Ross, Hans. (1905). *Norske bygdemaal*. Videnskabs-selskabets skrifter.II. Christiania.
- Skjekkeland (1997). *Dei norske dialektane*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Sokal, R.R. and F.J. Rohlf (1962). The comparison of dendrograms by objective methods. *Taxon*, 11: 33-40.
- The International Phonetic Association (1949). *The principles of the International Phonetic Association: being a description of the International Phonetic Alphabet and the manner of using it, illustrated by texts in 51 languages*. London: International Phonetic Association.
- The International Phonetic Association (1999). *Handbook of the International Phonetic Association: a guide to the use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Torp, A. (1998). *Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv*. Oslo: Novus forlag.
- Vigeland, Bjørn. (1995). *Norske dialektar. Oversyn, heimfesting og normalisering*. Oslo: Universitetsforlaget.

Charlotte Gooskens
Skandinavisk afdeling
Groningen Universitet
Postbus 716
NL-9700 AS Groningen
c.s.gooskens@let.rug.nl

Wilbert Heeringa
Alfa-informatica
Groningen Universitet
Postbus 716
NL-9700 AS Groningen
heeringa@let.rug.nl